

the first part of the research, after the descriptions of the research areas from historical, economic, and linguistic points of view, the methods and sources of collecting personal names are presented. In the practical part, the communities' naming customs are discussed. In the comparative analysis of the first names, special attention is paid to the load of names, double names, fashion for names, and their inheritance. The conclusion concludes comparison of mother-country's and its once adherent territories' usage of personal names, summary of the territories' eponymic customs highlighting the locality's peculiar characteristics, and finally, it outlines the perspectives and tasks of researching personal names in the target areas.

Kulcsszavak / Keywords

kárpátaljai magyar személynevek, a hármashatár magyar keresztnévhasználat, névadás, kettős keresztnévek, névdivat, a nevek öröklődése

Transcarpathian Hungarian personal names, usage of first names along the tri-border region, eponymy, double first names, name fashion, inheritance of names

HARDI TAMÁS

A földrajzi nagyterek értelmezése a szomszédos államokban egy felmérés alapján

Bevezető

A földrajzi nagyterek olyan térfogalmak, melyeket gyakran használunk a hétköznapokban is. Gyakran jelentjük ki valamiről, hogy közép-európai, balkáni, kelet-európai stb., de ha e fogalmak pontos lehatárolását szeretnénk elvégezni, akkor már problémák adódhatnak. A regionális földrajz megalkotja a saját fogalmait az egyes területek földrajzi tartalmáról, de ezek a lehatárolások is gyakran eltérőek. Másrészt e fogalmakat a földrajztudományon kívül használják a történészek, politológusok, geopolitikusok, s gyakran ők is más és más területeket értenek az egyes nagyter fogalmak alatt, s mindezek a megítélések időben is átalakulnak, kiterjednek, áthelyeződnek, megszűnnek. Ezek a térfogalmak megítélésünk szerint képlékenyek, vitára okot adók, s nem lehet őket olyan egzakt földrajzi fogalomként kezelni, mint pl. egy vízgyűjtő medence kiterjedését. Kétségtelen, hogy voltak erre kísérletek a földrajztudományban, de jelen tanulmány célja az, hogy bemutassa, mennyire másként látják ezeket a fogalmakat a különböző országokban élő egyetemisták. Magyarországon és hét szomszédjában kérdeztük meg a hallgatókat arról, hogy hogyan vélekednek saját országuk és szomszédjaik nagyregionális hovatartozásáról. Eredményeink csak részben tükrözik vissza az egyes országok földrajzoktatásában megtanított tanokat, a diákok gyakran saját véleményük, előítéleteik, a médiából és más forrásokból szerzett ismereteik alapján sorolják az egyes országokat ide vagy oda. Így tanulmányunk célja nem a régiók lehatárolása, hanem annak bemutatása, hogy a földrajzi, történelmi, politológiai irodalom hogyan vélekedett Közép-Európa, Kelet-Európa stb. kiterjedéséről, s a felmérésünk alapján hogyan jelennek meg ezek a fogalmak a diákok mentális térképén. Leszögezhetjük előre, hogy tanulmányunkban nem egzakt földrajzi területi egységekkel

foglalkozunk, hanem olyan térségekkel, melyek történelmi, politikai, kulturális bázison alakultak ki a közösségi tudatban, s mint ilyenek változhatnak, s eltérő nézőpontokból eltérőnek látszanak. Tanulmányunk első fejezetében a nagyrégiók fogalmát járjuk körbe, a második részben a Közép-Európa, Kelet-Európa, Délkelet-Európa és Balkán térségéről a szakirodalomban fellelhető változatokból válogatunk, s összegezzük a megközelítési irányokat, míg a harmadik fejezetben a hallgatók napjainkban felmért, a nagyterek kiterjedéséről alkotott véleményét ismertetjük.

A földrajzi nagyterek

A régiók fogalmának vizsgálatakor az alapvető problémát az adja, hogy rengeteg definíciót találhatunk rá. Különböző (rész)diszciplínák, s a nem tudományos közbeszéd is eltérően definiálható területi egységekre alkalmazza a régió fogalmát.

A nemzetközi kapcsolatokban használatos régiófogalmakat VOLGY et al. (2012) tekinti át, s öt csoportba sorolja. Ezek szerint számos definíció széles földrajzi klasztereket tekint régióknak, mint pl. Ázsia, Európa [sőt, Eurázsia együtt], Latin-Amerika. Ezeket „meta-régiók”-nak is tekinthetjük, tekintettel arra, hogy számos régiót foglalnak magukba (PUTNAM 1967; LAGOS 2003; KARAWAN 2005). Mások a földrajzilag összekapcsolódó, államok közötti, intézményesített együttműködések tereit tekintik régióknak (GOERTZ-POWERS 2009), avagy földrajzilag összefüggő biztonsági közösségeket (BUZAN-WAEVER 2003), illetve olyan geopolitikai térségeket, amelyek felett egy regionális vagy globális hatalom gyakorolja az ellenőrzést (LEMKE 2002), vagy azokat a geopolitikai tereket, melyeket a közös identitás, kultúra és történelem kapcsol össze (KATZENSTEIN 2005). Ezeket a kategóriákat úgy is tekinthetjük, mint a nagy, nemzetközi régiók létezésének különböző alapjait, létezésük értelmét, „raison d'être”-ét.

A felsorolt öt típusban találunk olyanokat, amelyek funkcionális megközelítésűek, s olyanokat, amelyek strukturális jellemzőkkel bírnak. Mindenesetre egy-egy állam hovatartozása változhat, tehát az egyes régiók területe kibővíthet vagy összehúzódhat, esetleg új régiók tűnhetnek fel vagy létező régiók

tűnhetnek el a rendszerben. Ha pedig a továbbiakban az általunk vizsgált tereket kívánjuk ezeknek a kategóriáknak megfeleltetni, akkor megállapítható, hogy ugyanaz a földrajzi térség esetleg több kategória jellemzőivel is leírható, s fő jellemzője a történelemben is változhat.

Így saját koncepciókat ebben a kérdésben úgy fogalmazhatjuk meg, hogy léteznek olyan földrajzi nagyterek, amelyekben belül a nemzetközi kapcsolatok intenzívebbek. Létezik valamely olyan jellemzőjük, amely az odatartozó területekben közös, s amely elválasztja más nagyterektől, s ezek a térségek a geopolitikában is egységként kezelhetők. Ezek a komplex módon összetartozó térségek történelmi léptékben léteznek, s a VOLGY et al. (VOLGY 2012) által felsorolt öt „raison d'être” valamelyike vagy közülük több is érvényes rájuk, s a régiók azok földrajzi keretétől szolgálnak.

A földrajzi nagyterek fogalmán jelen munkában tehát olyan nagy régiókat érthetünk, amelyek több állam területét egészben vagy részben magukba foglalják, s a fenti kritériumoknak eleget tesznek. A szakirodalom ezeket a tereket gyakran szubkontinentális régióknak nevezi (DINGS DALE 1999), mivel méretük alapján egy kontinens jelentős hányadára terjednek ki, s elnevezésük is gyakran a földrészen belül elfoglalt helyükre utal (égtáj, közép-köztes, hátsó stb.), de utalhat valamely természeti földrajzi jelenségre is, félszigetre, hegységre, hegységrendszerre, tengerre.

A nagyterek kialakulása természetesen nem automatikus. Attól, hogy az amerikai kontinensnek van keleti fele, nem beszélünk Kelet-Amerikáról (LENDVAY 1997), a nagyterek lehatárolásához a földrajz csak a természeti alapot adja (ha adja), de a tartalom mindig társadalmi képződmény, amely a természetföldrajzi tájbeosztással csak bizonyos esetekben esik egybe, inkább kivételként, mint törvényszerűen.

Ezen nagyterek civilizációs, kulturális, történelmi, geopolitikai, mentális képződmények, amelyek ilyenformán nem igazodnak természetföldrajzi tájakhoz, de a politikai határokhoz való viszonyuk sem egyértelmű. Ha Európa ezen nagytereit vizsgáljuk, úm. Nyugat-, Dél-, Észak-, Közép-, Kelet-, Délkelet-; avagy Ibériai, Balkán, Skandinávia, Alpesi, Kárpát-; Dunai-,

Rajnai- stb., akkor óhatatlanul államokra gondolunk, s úgy véljük, automatikusan be tudjuk őket sorolni ezekbe a kategóriákba. Ha különböző forrásokat vizsgálunk (pl. földrajzi tankönyveket, tudományos értekezéseket, országokat besoroló weboldalakot, térképlapokat), akkor világossá válik, hogy ezen nagyterek lehatárolása egyáltalán nem konzekvens, nincs rá mindig, mindenhol alkalmazható szabály, hanem egyes régiók esetében vannak olyan országok, amelyeket feltétel nélkül oda sorolhatunk, s vannak olyanok, amelyeket csak bizonyos források tartanak pl. közép-európainak vagy balkáninak stb.

Ennek a bizonytalanságnak több okát láthatjuk:

- A nagyterek kulturális jellegzetességei mögött olyan, a történelemben hosszú ideig létező politika-földrajzi formációk (birodalmak, vallási, etnikai csoportok területei), húzódnak meg, amelyek mára eltűntek, határaik így nem láthatók a politikai térképeken, de hosszan tartó civilizációs befolyást gyakoroltak saját területükre, amelyek máig kimutathatók a társadalmi-gazdasági jellemzőkben, identitásban, értékekben stb. A modern határok ezekkel a „kripto-határokkal” nem esnek egybe, így számos olyan országot találhatunk, amelyek egyes részei más-más nagytérhez sorolhatók, vagy akár az egész ország hova tartozása is több irányú lehet. Az elsősre jó példa Románia, ahol Erdélyt egyértelműen Közép-Európához, Moldvát Kelet-Európához vagy Délkelet-Európához, míg a Havasalföldet Délkelet-Európához sorolhatjuk. A második esetre Horvátország lehet a példa, melyet mint egykori jugoszláv tagköztársaságot, valamint délszláv etnikai többsége miatt Délkelet-Európához soroljuk, de katolikus vallása, Magyarországhoz fűződő történelmi viszonya, s újabban EU tagsága miatt egyre inkább közép-európai országnak számít. Kelet-, Közép- és Délkelet-Európa elhatárolásának bizonytalanságait elsősorban Lengyelország és Magyarország történelmi határai „továbbélésének” tekinthetjük, amelyek a mai államokon belül fontos, rejtve létező szerkezeti határokat jelentenek, így pl.

Lengyelország történelemben létező határai, melyek a mai ország területén belül húzódnak, ma is kimutathatók pl. a politikai választói viselkedés jellemzőiben (SURAZSKA 1995).

- Mint Horvátország példáján láthattuk, egy állam, illetve terület hova-tartozásának megítélése időben is változhat. Nyilván, egyes térfogalmakra ez kevésbé igaz, hiszen pl. természeti földrajzi alapjuk miatt ez nem lehetséges (pl. Balkán), míg mások kifejezetten „mozgékonyak”, sőt időlegesen vagy végleg akár el is tűnhetnek a térképről. Ilyen „mozgékony” térkategória Kelet-Európa, s időlegesen eltűnőnek nevezhetjük Közép-Európát, a Baltikumot. Különösen igaz lehet ez a megállapítás azokra a térfogalmakra, amelyek kialakításában nagy szerepe van a geopolitikai, történelmi jellemzőknek, s így a geopolitikai viszonyok változása miatt más-más történelmi periódusban az államok, területek eltérő körét sorolhatjuk az adott fogalomba.
- A nagyterek lehatárolásában meghatározó a mentális elem. Térszemléletünket befolyásolja földrajzi helyzetünk, így pl. az égtáj szerinti besorolás tükrözheti ezt a jelenséget. Így pl. Németországban vagy Ausztriában gyakran fordul elő, hogy „Délkelet-Európa” fogalmába beleértik Magyarországot is, elvégre tőlük nagyjából ebben az irányban helyezkedünk el, s Délkelet-Európa Magyarországon keresztül érhető el a számukra. Mentális térképünket befolyásolja az is, hogy a nagyterek, mint társadalmi képződmények értéktartalommal, s identifikációs erővel is bírnak. Tehát valamely nagytérhez való tartozás pozitív vagy negatív értékítéletet és identitást/elhatárolódást hordozhat. Így a Közép-Európa fogalommal gyakran találkozunk mint pozitív értékkel. Érdekes jelenség, hogy Európa „közepét” több országban is megtaláljuk, turisztikai jelentőséggel bíró emlékhelyet állítottak ennek jelölésére Ukrajnában,

Romániában, Szlovákiában, Magyarországon, de megjelenik Milánó marketing anyagaiban is. Nyilván a „közép” egyúttal az utak találkozását, csomópontját is jelenti, s mint ilyen, pozitív tartalommal bír önmagában is. Ehhez hozzá adódik, különösen a szegényebb országokban, hogy a Közép-Európa fogalomhoz szorosan kötődik a dunai Habsburg Birodalom, Ausztria képe, amely ma a gazdasági fejlettség okán vonzó tényező lehet.

- Az identifikáció szerepe így erős. Az, hogy egy állam, terület lakói hova sorolják magukat, s hogy hova sorolják őket mások, szomszédjaik, eldöntheti egy terület hovatartozását. Érdekes például, hogy a román közbeszédben, politikai beszédekben, tankönyvekben egyre gyakrabban tűnik fel Románia, mint közép-európai ország, bár eddig deklaráltan inkább Délkelet-Európához sorolták magukat. Ez nyilván kihatással van az ország kapcsolatrendszerének alakítására, de bizonyos belső kérdésekre is, mint pl. a városfejlesztés prioritásai, amelyek szorosabban kötik a román társadalmat a közép-európai értékekhez.

Míndezek alapján látható, hogy az általunk vizsgált nagyterek jelentős részére inkább az igaz, hogy határai nem élesek, de követhetők, s azokat inkább valamiféle „közbeszéd”, „közvélekedés” alakítja ki, s kevésbé valamely kodifikált rend.

Közép-Európa, Kelet-Európa, Délkelet-Európa, Balkán

Jelen munkában négy olyan nagyteret fogalmi vizsgálatát végeztük el kérdőíves módszerrel, amelyek egymást átfedik, s különböző korszakokban e fogalmak akár egymás alternatívái is lehetnek, de átfedéseket mindegyik fogalom között találunk.

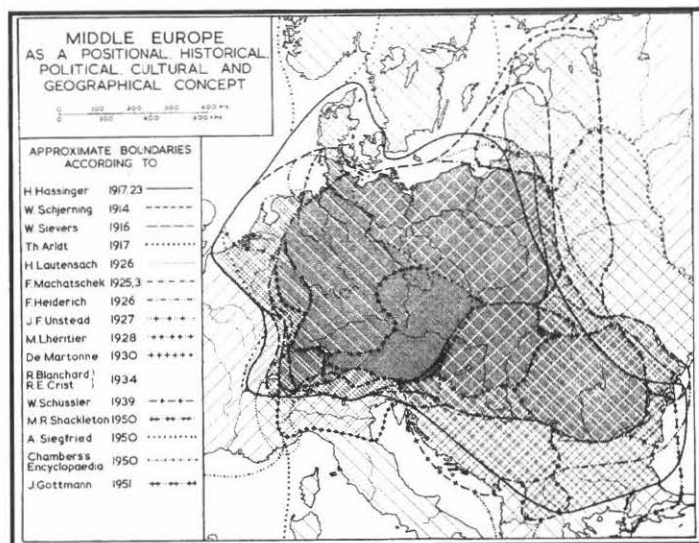
Közhelynek tűnik, hogy ezek a térfogalmak nehezen megfoghatók, eltérő nagyságú terekre értelmezhetők, s vonatkozási területük időben is változó. Ez mindenképpen azt a közös jellemzőt hozza magával, hogy ezek a fogalmak egy köztes teret írnak le, egy olyan széles európai területsávot, mely nagyhatalmak érdekszférái, nagy civilizációs központok hatásterületeinek találkozási övezetében helyezkedik el a

Baltikumtól Görögorszáig. Így ez a zóna önmagában sem egységes tér, ami közös ebben a négy térfogalomban az a „Between-Ness” jelensége, amire a különböző térkonceptiók alkotói megpróbáltak válaszokat keresni. V. REY és O. GROZA francia-román szerzőpáros a Balkán definiálása kapcsán (de egész vizsgált térségünkre érvényesíthetően) így fogalmazta meg a földrajzi köztesség politikai földrajzi okait és következményeit: „A space where developments are governed by processes of outside interference and influence that are stronger than inside forces. Its history is composed of recurrent adversity, while lack of durability prevents accumulation and causes return to previous states, contributing to a cyclic, discontinuous experience of time that does not favor integration of what has been previously acquired” (REY–GROZA 2009, 265).

Mínd a négy térfogalom viszonylag újnak nevezhető történelmi léptékben, hiszen megjelenésük a térségünket magukba foglaló nagy birodalmak gyengülésével, felbomlásával keletkeztek, illetve terjedtek el, így valójában a 19. század második felétől beszélhetünk róluk.

A vizsgált térfogalmak közül talán Közép-Európa az, ami a legnagyobb szakmai érdeklődést és vitát kiváltotta, s máig a legszélesebb körben került tárgyalásra.

A Közép-Európa fogalom izgalmas kérdéseket nem csupán napjainkban vet fel. 1954-ben egy német geográfus, KARL A. SINNHUBER foglalta össze az addig született elképzeléseket, s ábrázolta őket egy térképen (1. ábra).

1. ábra: A Közép-Európát helyzeti, történelmi, kulturális, politikai fogalomként leíró definíciók vonatkoztatási területeinek összegzése
Forrás: SINNHUBER 1954: 19

Megállapította, hogy a 19. század elejétől felmerült Közép-Európa verziók lefedik a kontinens törzsterületének nagy részét, abból jószerivel csak az Ibériai-félsziget hiányzik, Spanyolországot és Portugáliát meg soha senki sem sorolta térségünkbe. Ábrája érdekes azonosságot mutat jelen kutatásunk eredményeiből kikövetkeztetett ábrával (lásd a 2. ábra Közép-Európára vonatkozó részét), tehát a rendszerváltás után visszatért Közép-Európa kép nem változott sokat a klasszikus elképzelésekhez képest, de eredményeink arra is felhívják a figyelmet, hogy az uniós integráció, a jelenlegi geopolitikai krízisek ismét napirendre tűzték Közép-Európa mibenlétének problémáját, s elképzelhető, hogy át is alakítják azt.

LENDVAI L. FERENC (LENDVAI 1997) alapos összefoglalásában bemutatta a német geográfia azon törekvését, hogy Közép-Európát mint egy egzakt tudományos jelenséget mutassa be. A 19. században Karl Ritter térségünk lényegét a

tengerektől való távolságában fogalmazta meg, s azzal a Germán-szarmata-orosz síkságot azonosította a Rajnától a Volgáig. Őt követve ALBRECHT PENCK, ALFRED HETTNER, VON SEYDLITZ már német dominanciájú térségként határozzák meg Közép-Európát. Ezt a szemléletet a francia földrajz is átvette.

LHÉRITIER francia történész „Région historiques” című művében (LHÉRITIER 1928) más választ ad erre a kérdésre. Véleménye szerint a középkorban nem létezett Közép-Európa. Ez a térség tulajdonképpen a kontinens keleti határvidéke volt, amelyet az Austria-Österreich név fejez ki. Ez a 16. századtól tűnt fel a történelemben, Ausztria megerősödése és a német civilizáció behatolásának eredményeként. A politikai Közép-Európa koncepció akkor merült fel igazán, amikor a 19. század közepén az osztrák–porosz szembenállás visszaszorította a Habsburg hatalmat, s az a kérdés is felmerült, hogy a heterogén osztrák császárság képes-e tovább létezni. Ennek összeomlása az első világháború után új térfogalmakat eredményezett. Az új, sok kis államból álló övezetről LHÉRITIER 1928-ban kijelentette: 'Le Mitteleuropa est mort, mais l'Europe centrale n'en existe pas moins ...' (LHÉRITIER 1928: 47). Lheritier „l'Europe Centrale” régiója alapvetően Ausztria–Magyarország utódállamaiból állt: Ausztriából, Csehszlovákiából és Magyarországból. Bár koncepciója politikai volt, de egy jól körvonalazott földrajzi jelleggel bírt. Állítása szerint l'Europe Centrale egy olyan övezetnek a kontinentális (landlocked) része, amely a North Cape-től Kireneikáig és Egyiptomig terjed s rendkívüli diverzitást mutat etnikai, nyelvi, vallási szempontból. Ezen az övezeten belül l'Europe Central „raison d'être”-e a fordítókorong, a csomópont szerepe. Europe Centrale Európa szintéziseként is értelmezhető, s mindegyik ottani állam a szintézis szintézise. Tulajdonképpen egész Európát találjuk itt miniatürizálva. Úgy gondolta, ez a térség kicsi, de fokozatosan terjeszkedik, s a környező nagyobb egységekbe is behatol. Ezt a szélesebb övezetet nevezte Közép-Európának (l'Europe Central) JACQUES ANCEL (ANCEL 1930), s Németországgal és Svájcjal kiegészítve EMMANUEL DE MARTONNE (MARTONNE 1931).

Tehát a két világháború közti időben alakult ki az a felfogás, mely a köztes zónát (németül *Zwischeneuropa*) rajzolta fel Európa térképére a korábbi, birodalmi struktúrák helyett, de azokkal keverve.

A 19. század közepétől Közép-Európa politikai, kulturális megfogalmazása is kialakult. Németország gazdasági háttérének biztosítására jött létre a Mitteleuropa fogalom már az 1830-as évektől politikusok, gondolkodók (pl. Friedrich List) műveiben (LENDVAI 1997), de az első világháborút megelőzően is születtek a témában jelentős művek. Friedrich Naumann hasonló című könyve nagy ellenállást váltott ki a magyar közéletben (LENGYEL 1916). A Mitteleuropa fogalom egy Németország központú gazdasági nagyterre vonatkozik, amely délkeleti irányba terjeszkedik, s átlépi a pángermanizmus által kijelölhető tér határait.

A térség politikai jelentősége az I. világháború után növekedett meg, mivel Oroszország forradalmi átalakulásával Franciaország számára elveszett az a keleti szövetséges, amely ellensúlyt képezhetett Németországgal szemben, annak keleti oldalán (ORMOS 2007).

A hidegháború idején felosztott Európában Közép-Európa fogalma értelmetlenné vált, hiszen a vasfüggöny lényegében térségünk középvonalában húzódott végig, így térségünk a Kelet-Európa fogalomba sorolódott át. A nyolcvanas évektől jelentkezett újra a közgondolkodásban ez a térfogalom, elsősorban a keletől való tudati távolodás eredményeként. A közép-európaiság, mint nehezen meghatározható, szellemi, kulturális közösség vállalása elsősorban a Nyugat-Európa-hoz való történelmi tartozás érzését erősítette, térségi sajátosságaink hangsúlyozásával. A térkonceptió ismételt feltűnése a térség népeit segítette hozzá mintegy eszközként ahhoz, hogy önmagukat Kelet-Európából Nyugat-Európába „helyezzék át” tudati értelemben, hangsúlyozva kötődésüket a nyugati kultúrához (HAGEN 2003). Persze külső nézőpontból ez az identitáskeresés kevésbé emelkedettnek is tűnhet. Érdekes R. WAGNER szemlélete, aki 2003-ban egy elég lekezelő hangú, de lényeglátó publicisztikát írt a *Neue Zürcher Zeitung* hasábjain „Der Traum der Ränder. Mitteleuropa – eine Vision erfüllt sich

und lebt als Utopie weiter”¹ címmel a közép-európai identitás újráledéséről, melynek fő célja a Nyugathoz való kötődés hangsúlyozása. Megállapítja azt az ellentmondást, hogy miközben a nagytérségi identitásról beszélünk, az érintett országok, nemzetek erősödő nacionalizmussal fordulnak egymás felé, s a kisebb regionális identitások, sovinizmusok veszélyeztetik a térség egyensúlyát (WAGNER 2003). A rendszerváltás után ez a közösség politikai együttműködésekben is megnyilvánult, erre mutatott példát a Közép-európai Kezdeményezés (KEK), a szabadkereskedelmi társulás (CEFTA), a Visegrádi Csoport megalakulása. Napjainkban ez a közösség megbomlani látszik, s egy szűkebb (de egyértelműen közép-európai) együttműködés (Slavkov-i egyezmény) látszik kibontakozni, melyben Csehország, Szlovákia és Ausztria kötnek szorosabb együttműködést, míg Lengyelország elsősorban Németországgal és Franciaországgal kíván szorosabb geopolitikai egységet alkotni. Mindez térségünk egy újabb, belső átalakulását jelzi.

Kelet-Európa fogalma még több kérdést vet fel, mint az előbbi térfogalom. A tárgyalt történelmi korszaktól, a kontextustól függően egészen eltérő ország csoport lehet a térfogalom tartalma. A hidegháború idején Kelet-Európa alatt a volt szocialista országokat értették a Szovjetunió nélkül, míg napjainkban a leggyakoribb értelmezés az egykori szovjet tagköztársaságok köre Oroszország nélkül. A Kelet-Európa fogalom fontos kérdése, hogy Oroszországot beleértjük-e a térségbe, avagy azt nem tekintjük általában Európa részének. Ez nem jelent orosz-ellenességet, hiszen az orosz gondolkodók bizonyos köre is osztja ezt a véleményt. Ennek oka, hogy az orosz fejlődés nem európai mintákat követ, hanem európai és ázsiaiakat vegyesen, köszönhetően a hosszú mongol uralom hatásának, s a bizánci hagyományoknak. Éppen ezért OSCAR HALECKI (HALECKI 1995) lengyel történész két háború között született elméletében Kelet-Európát az Oroszországon kívüli szláv népek által lakott területben határozza meg, amelyet

¹ Magyarul: A szélek álma – Közép-Európa – egy vízió, mely beteljesül, s utópiaként tovább él.

könyvének címében is a „Nyugat peremének” nevez. Kortársa, a cseh Bidlo viszont a két nagy keresztény vallás befolyási területének találkozásánál húzza meg a határt, Kelet-Európaként definiálva az ortodox államokat (ROMSICS 2005). A Kelet-Európa fogalom tartalma a rendszerváltás után jelentősen megváltozott. A Szovjetunió felbomlásával az egykori tagköztársaságok vették át a jelzőt, kivéve a Baltikumot, mely inkább Közép-Európa és Észak-Európa irányába gravitált, ezzel is kifejezve az orosz szláv világtól való különállóságát. DINGSDALE (DINGSDALE 1999) szerint a hidegháború után Kelet-Európa négy nagytérségre osztható fel: Közép-, Balti-, Balkán-Európa és Keleti Határvidék. Mindezekből látszik, hogy a „legmozgékonyabb” térfogalomnak Kelet-Európát tekinthetjük.

Neve alapján természetföldrajzi elnevezésnek tűnik a „Balkán” kifejezés, hiszen alapvetően a Balkán-félszigetet értjük alatta. A félsziget elnevezése Zeune német geográfustól származik 1808-ból (HAJDÚ 2010), s természeti földrajzi értelemben három oldalról tengerek, míg északról a Duna és a Száva folyók határolják. Társadalmi-politikai értelemben a határa már bizonytalanabb. A 19. században a Balkán-hegységen való átkelés kapcsán terjedt el a nyugati földrajzi irodalomban, de a térséget ekkor mint „európai Törökországot” emlegették, hiszen a terület egésze az Oszmán Birodalom fennhatósága alá tartozott, s valójában annak összeomlása során, a „keleti-kérdés” válságában kezdték el széles körben használni ezt a földrajzi kifejezést a térségre (MAZOWER 2004). Így a kifejezés egy olyan térséghez kötődött, mely etnikailag rendkívül kevert, s a nagyhatalmak vetélkedésének színtere. Ezért nagyhatalmi konfliktusok tűzfészke, míg időről-időre hatalmi vákuum alakul ki, mely során a térség belső etnikumai között törnek ki konfliktusok. Mindezek miatt a „Balkán” vagy „balkáni” ma már olyan jelző, amelyet a Földön máshol elhelyezkedő hasonló adottságú térségekkel kapcsolatban is használnak (BRZEZINSKI 1999).

A Délkelet-Európa kifejezés is megtalálható már 19 század eleji térképeken, de tartalommal a 20. században töltődött fel. Politikailag, értéktartalmát tekintve semlegesebb, mint a Balkán

kifejezés, s annál szélesebb térséget is takar. A 20. század első felében elsősorban a szélesebb értelemben vett német geopolitikai törekvések meghatározására szolgált, míg mára jelentősége abban áll, hogy a szorosán vett Balkán államai mellett ide sorolhatjuk azokat az államokat, amelyek kulturálisan összetartoznak, de nem sorolhatók be a Balkán fogalmába. Így pl. Románia, amely vallása miatt, avagy Szlovénia és Horvátország, amely etnikai-nyelvi és történelmi okokból kapcsolódik a balkáni államokhoz, de legalább ilyen erős kapcsolata van Közép-Európához is.

Látható tehát, hogy napjaink gondolkodását különböző eredetű nagytér-felfogások alakítják:

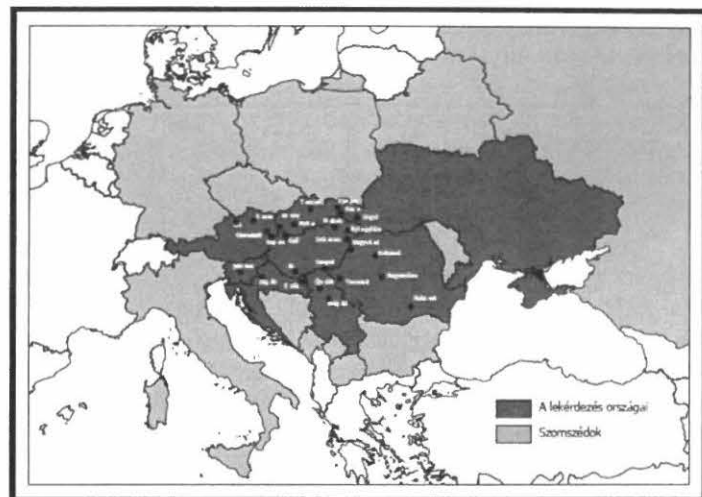
- A regionális földrajz és fizikai földrajz meghatározásai, melyekben megtaláljuk azt a német felfogást, amely Európa tengerektől távol eső „középső” területeit tekinti Közép-Európának. Fizikai földrajzi megközelítés az is, ha a kontinens geometriai középpontját vesszük alapul, de ebben az esetben kérdés, hogy hogyan definiáljuk a kontinens keleti határát? A Balkánt mint félszigetet le tudjuk határolni, bár északi határa fizikai földrajzi szempontból kérdéses lehet.
- A 19. századi német és osztrák birodalmi terek, kiegészítve azok gazdasági és kulturális hátterével ötvöződnek a Mitteleuropa fogalomban és a hozzá hasonló felfogásokban, amelyek mindmáig élnek.
- Az első világháború után a térség geopolitikai jelentőségét (a Kelet és a Nyugat szétválását, köztesség) emelik ki a francia eredetű vélemények, s a német Zwischen Europa fogalom, mely egy széles övezetet jelöl meg.
- A hidegháború idején a szétválasztott kontinens keleti fele, a vasfüggöny és a szovjet határok közötti sáv artikulálódott mint egységes régió,
- Végül a rendszerváltás és Unió kiterjesztése után a Kelet-Európa fogalom tolódott keletre, s a volt szovjet tagköztársaságokat érthetjük alatt Oroszországgal vagy anélkül.

Napjaink gondolkodásában mindezek a hatások keverednek, s alakítják elképzeléseinket a nagyrégiókról.

A térfogalmak megítélése napjainkban – egy vizsgálat tükrében

Az eddigiekből látható, hogy a bemutatott térfogalmak társadalmi képződmények, amelyek kialakulásában jelentős szerepe van a történelemnek, kultúrának, s földrajzi helyzetből és ismeretekből származó mentális térképeknek.

Napjaink térfelfogásának vizsgálatára egy kérdőíves kutatást végeztünk 2013-2014-ben, mely a térfelfogás elemzésére irányult. Nyolc országban mintegy 1294 felsőoktatási hallgatót kérdeztünk meg arról, hogy a négy nagy politikai-földrajzi térfogalom közül melyekbe tartozónak vélik saját államukat, valamint szomszédaikat, s azok szomszédaikat. Az egyes államokhoz több nagyteret is hozzárendelhettek, tekintettel arra, hogy ezek a térfogalmak nem kis részben átfedik egymást, s határaik semmiképpen sem húzhatók meg az államhatárok mentén. A 2. ábra mutatja a lekérdezés országait, helyszíneit, s azokat az országokat, amelyekre vonatkoztak a kérdéseink. Az egyes államok nagytérségi hovatartozása mellett vizsgáltuk az országok közötti kapcsolatrendszereket, az egyes államok belső felosztását, de jelen munka terjedelme az említett kérdés tárgyalását teszi lehetővé.

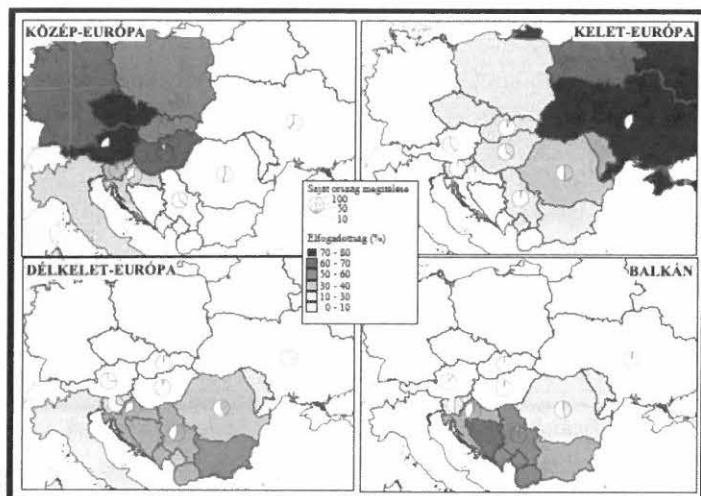

2. ábra: A vizsgálati térség (Forrás: Saját szerkesztés)

A válaszadók szavazatai alapján világosan kirajzolódnak az egyes téregységek. A 3. ábra összefoglalja a válaszokból kikövetkeztethető eredményeket. Az ábra azt mutatja meg, hogy az egyes országokat a válaszadók mekkora aránya „szavazták be” az egyes térkategóriákba. Külön bontottuk a válaszadók saját és a többi országaról alkotott véleményét. Így külön beszélhetünk a) a nemzetközi megítélésről (tehát a válaszadók hova sorolják a többi országot), valamint b) a válaszadók nagytérségi identifikációjáról. Ez a két vizsgálati irány együtt alakítja ki azokat a mentális nagytereket, amelyek modelljét az elemzés végén megalkotjuk, s amelyek segítségével láthatjuk a válaszokból kikövetkeztethető változásokat. A nemzetközi megítélés elemzésénél csak azokat az országokat vettük figyelembe, soroltuk be valamelyik térkategóriába, amelyekre a válaszadók több mint tíz százaléka voksolt.

Válaszadóink mentális térképén a négy térfogalom részben átfedi egymást. Közép-Európa keleti, egykori államszocialista országai (Lengyelországtól Bulgáriáig) halványan ugyan, de Kelet-Európa fogalmkörébe is beletartoznak. Ugyanakkor Délkelet-Európa és a Balkán fogalma egy állam (Olaszország)

kivételével földrajzilag azonos teret fednek le, csak a hangsúlyok mások.

3. ábra: A négy nagytérség kiterjedésének megítélése
Forrás: A 2014-es kérdőívek alapján saját szerkesztés

Kevés olyan ország van, amely csak egy vagy legfeljebb kettő térfogalomba sorolódik be. Határozottan helyezhető el Ausztria és Németország, amelyek csak Közép-Európánál jelennek meg. Kelet-Európa magterületének tekinthetők a válaszadók szerint Oroszország, Ukrajna és Belorusszia, amelyek csak ennél a térfogalomnál kerültek fel a térképre. A Délkelet-Európa/Balkán térségben az alábbi államok tekinthetők olyannak, amelyek nem jelennek meg más térfogalomnál: Macedónia, Montenegró és Bosznia-Hercegovina nevezhető egyértelműen délkelet-európai/balkáni országnak, bár két térfogalomnál jelennek meg, de ezek, mint említettük, földrajzi értelemben azonos terre vonatkoznak.

Mind a négy kategóriába bekerült viszont Szlovénia, bár relatíve magas arányban Közép-Európa részének tartják a válaszadók, de viszonylag magas a három másik fogalom részesedése is.

Mivel nyolc országban végeztük a vizsgálatainkat, ezért ezek esetében tudunk beszélni a nagytérségi identifikációról. A válaszadók besorolták saját országukat is. Arra kértük őket, hogy jelöljék be, mely nagytérség vagy nagytérségek részét képezi saját államuk: tehát több irányba is besorolhatták országukat. A 3. ábrán kördiagramok mutatják, hogy az adott ország válaszadóinak mekkora aránya sorolta be saját országát az adott térfogalomba.

Itt kéttípusú diszcrepancia vizsgálható: amikor egy országot a nemzetközi közvélekedés kevésbé tart egy régió részének, míg a saját lakói odasorolják, s ennek az ellenkezője, amikor egy ország bekerül egy térfogalomba, miközben az állampolgárok nem érzik odatartozónak.

Az első eset szignifikánsan a Közép-Európa fogalomnál lép fel. Látható, hogy a magterület országaiból háromban vizsgáldódtunk (Ausztria, Szlovákia és Magyarország), s mindhárom esetben a nemzetközi megítélés határozottan ide sorolta őket, miközben saját lakosságuk magas arányban ide tartozónak tekinti az országot. Ugyanakkor több olyan állam is van, amit a nemzetközi megítélés nem vagy csak alacsony arányban sorol ide, de saját lakossága erős közép-európai identitással rendelkezik. Így térképünkön látható, hogy Ukrajna és Románia esetében a más országbeli válaszadók kevesebb mint 10%-a tartotta ezeket az országokat közép-európainak, míg az ukrán² és román válaszadók 61, illetve 53%-a sorolta országát ide. (Ukrajnában a felvételezés 2014 tavaszán készült, így az akkor kiobbant konfliktus is hozzájárult ahhoz, hogy az orosz orientáció nagyarányú elutasítást nyert.) Hasonló a helyzet Horvátországban és Szerbiában is, ahol a válaszadók bő kétharmada, illetve harmada jelölte Közép-Európát, mint saját régiót, miközben a többi ország válaszadóitól csak 16, illetve 9%-ot kaptak. Szlovénia közép-európaisága nem lehet kérdés: bár a nemzetközi vélekedés csak közel 40%-ban sorolta ide az

² Fel kell hívnia figyelmet arra, hogy a 2014 tavaszán, Ukrajnában bekövetkezett események miatt a lekérdezésünk csonka maradt, csak Kárpátalján (Zakarpatszka oblaszty), Ungváron (Uzhgorod) kérdeztünk. Ezt a tényt a válaszok értelmezésénél figyelembe kell venni.

országot, de a saját lakosság 97%-a, ami a legmagasabb arány a vizsgálat során. Így elmondhatjuk, hogy a térség lakóinak közép-európai identitása erős. A szomszédság által alkotott Közép-Európa kép is határozott, körvonalazható. Tehát a magas szintű identitás több esetben a Kelet-Európától való elfordulást, míg Szlovénia esetében a Balkáni kötődések háttérbe szorítását jelenti.

A második lehetőség, amikor egy országot a közvélemény valamely régió résznek tart, míg lakói ezt a véleményt kevésbé osztják. Erre tipikus eset a Kelet-Európa fogalom. Közép- és Délkelet-Európa számos állama bekerült a Kelet-Európa lehatárolásba is: Lengyelország, Csehország, Szlovákia, Magyarország, Szlovénia, Szerbia, Koszovó, Ukrajna, Bulgária és Románia egyaránt része a válaszadók által alkotott Kelet-Európa fogalomnak. Ebből Szlovákia, Szlovénia, Szerbia és Ukrajna esetében a közvélekedés belesorolta az adott országot ebbe a térfogalomba, míg saját lakói ennél kisebb, Ukrajna kivételével egészen csekély mértékben érezték magukat kelethez tartozónak.

Közép-Európa esetében egy országnál fordult elő, hogy a lakói kevésbé tartották magukat közép-európainak, mint amennyire a többiek tartották őket annak, s ez Ausztria, mely e régió egyik központi, jellegadó állama. Az osztrák válaszadók 72,3%-a; áll szemben a többiek megítélése szerinti 78,2%-kal. Mindkettő magas arány, így egyértelmű Ausztria besorolása, de összevetve a többi ország Közép-Európa identifikációjával, ebben a helyzetben eltérő tendenciát jelez. PAUL LUIF (LUIF 2012) véleménye, hogy Ausztria már nem egyértelműen Közép-Európa része, különösen a saját lakói megítélése szerint. A hidegháború kettéosztottsága, miközben a közép-európaiság eltűnni látszott, eleve a nyugathoz sorolta az országot, majd az uniós belépés, a gazdasági különbségek leválasztották egykori területi háttéréről. Osztrák válaszadóink véleményéből egy Németország–Ausztria tartalmú Közép-Európa kép bontakozik ki egyébként is. Szomszédaikról alkotott képük inkább „kelet-európai”. Csehország, Szlovákia és Magyarország bekerülése a Kelet-Európa fogalomba elsősorban az osztrák válaszadók véleménye alapján következett be. Csehország Kelet-Európa-hoz

tartozását átlagosan a válaszadók 11,4%-a gondolta, míg az osztrákok körében ez az arány 51%-volt. Szlovákia esetében 14,8, illetve 54,5%. Magyarországnál 11,5 és 51,8% lett az eredmény. Tehát a hidegháborús „Ostblock” kép tovább él válaszadóinknál.

Románia és a románok véleménye nem kevésbé érdekes. Míg a többi országban élő válaszadó véleménye alapján Kelet-Európa-hoz (35%) és Délkelet-Európa-hoz (36,8%) egyaránt tartozik az ország, kisebb részben került említésre a Balkán (18,6%), s elvéve Közép-Európa (7,5%), addig a román válaszadók körében a négy fogalom megítélésében csak kis különbségek adódtak, nem mozdultak el a vélemények egy jellegzetes irányba. A legmagasabb részesedést Közép-Európa érte el (53,3%), de nem sokkal maradt el a többi sem (Kelet-Európa 50,4; Délkelet-Európa 42,3; Balkán 45,5). Az ország valóban a három régió határán helyezkedik el, s egyes területei mutatnak hasonlóságot az említett régiókkal. Érződik az a román állami törekvés, hogy az országot Közép-Európa részévé tegyék. Ez meglátszik a politikusi megnyilatkozásokban, a tankönyvek, térképek használatában. A korábbi délkeletiséget ezekben egyre inkább felváltja a közép-európaiság.

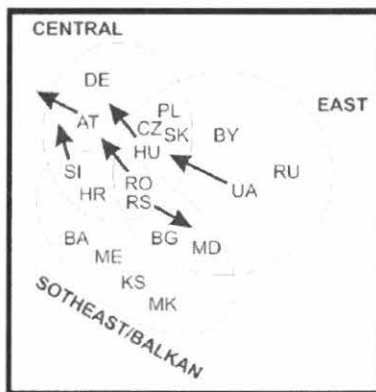
Mint már fentebb említettük a Délkelet-Európa és Balkán fogalma térben fedi egymást. Az általános szóhasználatban Délkelet-Európa valamivel szélesebb területet lefedő fogalom, mint a Balkán, de ez utóbbi inkább rendelkezik érzelmi, érték tartalommal. Mindezeket eredményeink is tükrözik. Válaszóink ebben az esetben bizonytalanabban alkottak véleményt, mint Közép- és Kelet-Európa esetében. Nem találunk olyan magas értékeket a véleményeknél, mint az előző két régió esetében. Az ide tartozó országoknál a két fogalom eltérő tartalmát inkább csak a belső arányok különbségei jelzik. Délkelet-Európa megítélése kiegyenlített, míg a Balkáné koncentráltabb. Az előbbi esetében csak Bulgária ugrik ki valamelyest (50,6%), míg a többi ország egyenletesen 39–50% között mozog. Ez megfelel a fogalom politikai-kulturális tartalmának, ami semlegesebb, mint a Balkán fogalma. A Balkán ennél markánsabb, s koncentráltabb: központi eleme Bosznia-Hercegovina, amely a megkérdezettek 63,4%-a szerint tartozik

ide, s ez kiegészül Szerbiával, Montenegróval, Macedóniával és Koszovóval. Látható, hogy ma a „balkániság” ezzel a maggal azonosul, s látható hogy ezek az országok azok, amelyek nem nyertek még felvételt az Európai Unióba. Az uniós tag Bulgária kevésbé számít válaszdóinknál „balkáninak” mint inkább délkelet-európainak, s hasonló a helyzet Románia esetében. Romániánál ezt a földrajzi tények is igazolják, hiszen a Balkán földrajzi határa a Duna folyó, tehát Románia nem tartozik bele.

Általában a „balkáni” jelzőt pejoratívnek érezzük, de az identifikációs eredményeknél ez megdőlni látszik. Szerbia esetében a szerb válaszdók 96,3%-a tartotta országát balkáni országnak, míg csupán 56,5%-a délkelet-európainak. A szlovén közép-európaiság mellett ez a legmagasabb identifikációs arány az eredmények között.

A megismert eredmények alapján az alábbi modellben foglalhatjuk össze a válaszdók mentális térképén kirajzolódó nagytérségi mintázatot.

Ábránkban a válaszok alapján foglaljuk össze, hogy az egyes nagytér-fogalmakba, illetve azok közös halmaz-részeibe mely államok sorolódtak a válaszdók véleménye szerint, míg a nyílak azokat folyamatokat mutatják, amely irányba ezek a megítélések változni látszanak.

4. ábra: A vizsgált nagytérek szerkezeti modellje és nagytérváltási folyamatai
Forrás: kérdőívek eredményei alapján saját szerkesztés

Ábránkon látható, hogy a térség mozgásban van. A térségváltó országok nyugati irányba törekednek, így Közép-Európa, s vele Kelet-Európa térfogalma is keletebbre tolódik. A nagytérek átfedő részein kialakult egy „Köztes-Európa”, melyet német meghatározásával „Zwischeneuropa”-nak is nevezhetünk. Ahogyan mindegyik térfogalom átalakul, úgy ez a fogalom sem a 20. század eleji értelmében használható, hanem egy olyan értelemben, ami azokat az országokat takarja, amelyek hovatartozása átalakulóban van, elsősorban a nyugati és a keleti orientáció között. A közteség leginkább Románia és Szerbia esetében érződik, itt Szerbia esetében valószínűsíthető a nagytérváltás, átkerülve a kelet és délkelet metszetébe, ahol évtizedeken keresztül Bulgária helyezkedett el, s amelyet kényszerűen ma is elfoglal. Erre kérdőívünk más részén találunk bizonyítékot, amely ebben a tanulmányban nem került bemutatásra. A kapcsolatrendszerek és preferenciák elemzésénél a szerb (s még a szlovák) válaszdók tüntek ki erős orosz szimpátiával.

Tapasztalatok

A vizsgált négy nagytérség intenzíven él a mai gondolkodásunkban is. A Kelet-Európa koncepciók közül voltaképpen egyik korábbi sem érvényes igazán, hanem egy új, Oroszország központú poszt-szovjet teret értünk alatta elsősorban, másodsorban pedig a volt szocialista országokat különbözteti meg ez a jelző, elsősorban unió korábbi tagjaitól való elhatárolódást jelezve.

A Közép-Európa elképzelések jól tükrözik a fogalom történelmi terét: a német-osztrák vezetésű, kulturális, geopolitikai teret. Jellemző, hogy minél közelebb van egy állam a térség fejlett központjához, annál szűkebben értelmezi a térséget, míg a horvát, szerb, román válaszok elnagyoltabb, szélesebb Közép-Európát mutatnak. Ebből is látszik, hogy a közép-európaiság valahol érték is, s egyfajta elköteleződést is jelenthet.

A Balkán fogalma a félsziget valós, földrajzi kiterjedésnél kisebb területre koncentrálódik. Ennek oka lehet, hogy a Balkán, balkániság, a korábban bemutatottak értelmében nem pozitív

kicsengésű jelző, s a geopolitikai válságtérséggel azonosul. Ezért mára a jelentés szűkebb értelemben a Nyugat-Balkánra koncentrál, míg a Délkelet-Európa fogalom egy semleges kifejezéssé vált, s elvesztette a német geopolitikai jelentőségét.

Mint látjuk, térfogalmaink jelenleg is átalakulóban vannak. A fogalomhasználat mikéntjének jelentősége általában válságos időszakokban erősödik fel. A rendszerváltás-kori átalakulást jelenleg a kelet-európai események írják felül, illetve erősítik meg.

Irodalom

- ANCEL, JACQUES 1930 (1992). *Peuples et nations des Balkans. Géographie politique*. (Réédition de l'ouvrage de 1930). Paris: Éditions du CTHS.
- BRZEZINSKI, ZBIGNIEW 1999. *A nagy sakkasztala* (The Grand Chessboard). Budapest: Európa Könyvkiadó.
- BUZAN, BARRY and OLE WÆVER, 2003. *Regions and Powers*. Cambridge: Cambridge University Press.
- DE MARTONNE, EMMANUEL. 1931. Europe Centrale. In: DE LA BLACHE, P.V. AND GALLOIS, L. (eds.) *Géographie Universelle*. Tome. IV, 2. partie. Paris: Armand Colin. 381–845.
- DINGSDALE, ALAN 1999. Redefining 'Eastern Europe': A New Regional Geography of Post-Socialist Europe? *Geography* 84/3: 204–221.
- GOERTZ, GARY and POWERS, KATHY L. 2009. *The economic-institutional construction of regions: conceptualisation and operationalisation*. Tucson: The University of Arizona. 1–36.
- HAGEN, J., 2003. Redrawing the imagined map of Europe: the rise and fall of the „center”. *Political Geography* 22: 489–517.
- HAJDÚ, ZOLTÁN 2010. The Balkans in Europe. In: HORVÁTH, GYULA–HAJDÚ, ZOLTÁN (eds.) *Regional Transformation Processes in the Western Balkan Countries*. Pécs: MTA RKK. 17–43.

- HALECKI, OSCAR, 1980. *Borderlands of Western Civilization. A History of East Central Europe*. Safety Harbor: Simon Publications.
- KARAWAN, IBRAHIM 2005. Foreign policy restructuring: Egypt's disengagement from the Arab–Israeli conflict revisited. *Cambridge Review of International Affairs* 18/3: 325–38.
- KATZENSTEIN, PETER J. 2005. *A World of Regions*. Ithaca, NY: Cornell University Press.
- KOBOLKA ISTVÁN and PAP NORBERT 2011. *The Western Balkans: european perspective and tradition*. Budapest: Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Hungary.
- KREJČÍ, OSKAR 2005. *Geopolitics of the Central European Region – The View from Prague and Bratislava*. Bratislava: VEDA Publishing House of the Slovak Academy of Sciences.
- LAGOS, MARTA 2003. A Road with No Return? Latin America's Lost Illusions. *Journal of Democracy* 14/2: 161–73.
- LEMKE, DOUGLAS 2002. *Regions of War and Peace*. Cambridge: Cambridge University Press.
- LENDVAI L. FERENC 1997. *Közép-Európa koncepciók*. Budapest: Áron Kiadó.
- LENGYEL, GÉZA 1916. "Mitteleuropa". Notes to the book by Friedrich Naumann. *Nyugat* 8/1. 483–491.
- LHERITIER MICHEL 1928. 'Regions historiques'. *Revue de Synthèse Historique* 45: 43–67.
- MAZOWER MARK 2004. *A Balkán*. Budapest: Európa Könyvkiadó.
- MIKLÓSNÉ ZAKAR, ANDREA 2009. Interethnic Discourses on Transylvania in Periodical „Provincia”. In: *Der Donauraum - Zeitschrift des Institutes für den Donauraum und Mitteleuropa*. 49/1–2: 75–81.
- ORMOS MÁRIA 2007. *Közép-Európa – Volt? Van? Lesz?* Budapest: Napvilág Kiadó.
- PUTNAM, ROBERT 1967. Toward explaining military intervention in Latin American politics. *World Politics* 20/1: 83–110.
- REY, VIOLETTE and GROZA, OCTAVIAN 2009. Balkans. In: KITCHIN, ROB and THRIFT, NIGEL (editors in chief)

International Encyclopedia of Human Geography. Amsterdam: Elsevier. 265–272.

- ROMSICS IGNÁC 2005. *Közép- és/vagy Kelet-Európa?* In: MÓDOS, PÉTER (szerk.), *Közép-európai olvasókönyv*. Budapest: Osiris–Közép-európai Kulturális Intézet. 27–38.
- SĂGEATĂ, RADU 2006. Mediaeval Administrative-Territorial Structures on the Present Territory of Romania. *Review of Historical Geography and Toponomastics*. I/2: 207–220.
- SINNHUBER, KARL A. 1954. Mitteleuropa: Europe Centrale: An Analysis of a Geographical Term. *Transactions and Papers (Institute of British Geographers)* 20: 15–39.
- SURAZSKA, WISLA 1995. Central Europe in the Rokkanian Perspective. *Historical Social Research* 20/2: 226–243.
- VOLGY, THOMAS J.–RHAMEY, J. PATRICK–FAUSETT, ELIZABETH 2012. Is Central Europe a Region? A View from Outside the Neighbourhood. In: ŠABIC, ZLATKO–DRULÁK, PETR (eds.) *Regional and International Relations of Central Europe*. London: Palgrave Macmillan. 62–82.
- WAGNER, RICHARD 2013. Der Traum der Ränder Mitteleuropa – eine Vision erfüllt sich und lebt als Utopie weiter. In: *Neue Zürcher Zeitung*. October 31. <http://www.nzz.ch/article93MU3-1.323431>.

Összefoglaló / Summary

A földrajzi nagyterek értelmezése a szomszédos államokban egy felmérés alapján

Közép-Európa, Kelet-Európa, a Balkán és Délkelet-Európa, mint nagyrégió fogalom nem határolható körbe egyszerűen földrajzi határokkal. Földrajzi kiterjedésük a történelmi, kulturális és geopolitikai folyamatok eredménye, így gyakran változik. A nagyrégiók kiterjedése és tartalma körüli viták időnként felerősödnek, főként válságidőszakokban – gondoljunk csak a világháborúk alatti és az azt követő évekre, a rendszerváltásra vagy napjainkra. Tanulmányunk az előzmények rövid összegzésével korunk szempontjából világít rá a geopolitikai átalakulásra és bemutatja empirikus kutatásunkat. Kutatásunk során egy kérdőíves felmérést

készítettünk, amelyben Magyarország és a hét szomszédos ország egyetemi hallgatóinak mentális térképeit vizsgáltuk, választ keresve arra a kérdésre, hogy a válaszadók hol helyezik el saját országukat, milyen kép él bennük az adott nagyrégiókról. Eredményeink ugyan viták tárgyát képezhetik, de egyértelműen mutatják az egyes országok konvergens vagy divergens folyamatait, legalábbis, ahogyan azt a fiatalok látják.

Understanding the geographical macro-regions in the neighbouring countries on the basis of a survey

Central Europe, Eastern Europe, the Balkans and Southeast Europe as macro-region space concepts are not regions designable by physical geography; the geographical content of these concepts are drawn and re-drawn by historical, cultural and geopolitical processes. Debates on the extension and content of the macro-regions featured are intensifying every now and then, especially in crisis periods – just think of the years before, during and after the world wars, the regime change, and these days. Our paper, with the brief summary of the preliminaries, highlights from the aspect of our age the geopolitically determined transformation and demonstrates the findings of our empirical research. During our research we made a questionnaire survey in which we recorded mental maps of the university students of Hungary and its seven neighbour countries, looking at where the respondents put their own countries and what image lived in their minds about the respective macro-regions. Our findings may be subject to debates but clearly show the convergent or divergent directions of the respective countries, at least as regards the judgement by the youth.

Kulcsszavak / Keywords

mentális térkép, Közép-Európa, Délkelet-Európa, Kelet-Európa, nagytérségek

mental map, Central Europe, Southeast Europe, East Europe, macro region

A kötet szerzői / Authors

BÁRTH M. JÁNOS

Bárth János PhD, egyetemi tanársegéd, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének oktatója. Magyar és finn szakon diplomázott 2008-ban. A PhD fokozatot 2011-ben szerezte meg. A Magyar Nyelvtudományi Társaság tagja. Fő kutatási területe a dialektológia és a névtan, legfőképp a helynevek névföldrajza. Több tanulmányban vizsgálta az erdélyi helynevek jellemzőit, részt vett számítógépes dialektológiai és informatizált helynévi adatbázisok létrehozásában.

Bárth, János PhD, assistant lecturer at the Institute of Hungarian Linguistics and Finno-Ugric Studies of Eötvös Loránd University (ELTE), Budapest. He graduated in Hungarian and Finnish Language and Literature MA in 2008. He received his PhD in 2011. He is member of the Society of Hungarian Linguistics. His main research interests are dialectology and onomastics, especially geographic distribution of toponyms. He has published several papers on Transylvanian place names, he's been working on creating computational linguistic atlases and onomastic data collections.

FARKAS TAMÁS

Farkas Tamás PhD, habilitált egyetemi docens, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének oktatója, oktatási intézetigazgató-helyettes. A PhD fokozatot 2002-ben szerezte meg, 2013-ban habilitált. A *Névtani Értesítő* felelős szerkesztője, a *Magyar Nyelv* folyóirat egyik szerkesztője, a Magyar Nyelvtudományi Társaság titkára. Elsődleges kutatási területe a névtan, különösen a személynévkutatás, valamint az általános és az alkalmazott névtan. Számos tanulmányában vizsgálja a családnevek különböző jellemzőit, dimenzionális nyelvészeti keretben, a tulajdonneveket időbeli, térbeli, társadalmi és kulturális meghatározottságú jelenségekként tanulmányozva.

Farkas, Tamás PhD, associate professor with habilitation and director of studies in the Institute of Hungarian Linguistics and

Finno-Ugric Studies of Eötvös Loránd University (ELTE), Budapest. He received his PhD in 2002, and completed habilitation in 2013. He is the editor-in-chief of *Névtani Értesítő*, the journal of Hungarian onomastics, an editor of the journal *Magyar Nyelv*, and the secretary of the Society of Hungarian Linguistics. His main research interest is onomastics, especially anthroponomastics, general and applied onomastics. He has published many papers in the field of family name research in the framework of dimensional linguistics, studying the proper names as temporally, geographically, socially and culturally determined phenomena.

N. FODOR JÁNOS

N. Fodor János PhD, egyetemi adjunktus, az ELTE Magyar Nyelvtudományi és Finnugor Intézetének oktatója. A PhD fokozatot 2008-ban szerezte meg summa cum laude minősítéssel. A Magyar Névtani Értekezések sorozat szerkesztője. Elsődleges kutatási területe a történeti névtan, különösen a személynévkutatás és névföldrajz. 2011 óta dolgozik a 18. század eleji országos összeírásokon (1715, 1720) alapuló Történeti magyar családnévátlasz létrehozásán és bővítésén.

János N. Fodor PhD, senior lecturer at Eötvös Loránd University, Institute of Hungarian Linguistics and Finno-Ugric Studies, Budapest. He received his PhD degree in 2008 with summa cum laude classification. He is the editor of the series *Magyar Névtani Értekezések* (Dissertations on Hungarian Onomastics). His primary research interest is Historical Onomastics, especially investigations into personal names and name geography. Since 2011, he has been working on the accomplishment and extension of the *Történeti magyar családnévátlasz* (Atlas of Historical Surnames of Hungary), based on national registers from the beginning of the 18th century (1715, 1720).

GÁBRIS GYULA

Gábris Gyula az MTA doktora, az ELTE TTK Földrajz- és Földtudományi Intézetének professor emeritusa. A kandidátusi

fokozatot 1987-ben, a DSc címet 2003-ban szerezte meg; 1993-tól 2007-ig a Természetföldrajzi Tanszék vezetője. A Magyar Földrajzi Társaság elnöke, a Magyar Természettudományi Társulat alelnöke. Elsődleges kutatási területe a geomorfológia, különösen a negyedidőszak kutatása, az Alföld folyóvízi és deflációs felszínalakulása. Tudományos közleményeinek száma mintegy 250, melyre több mint 700 hivatkozást kapott.

Gábris, Gyula DSc, professor emeritus of the Institute of Geography and Earth Sciences in Eötvös University of Budapest. He received CSc degree in 1987, and DSc title in 2003; head of Department of the Physical Geography between 1993-2007. President of the Hungarian Geographical Society, and vice-president of the Hungarian Natural Science Society. Doing and directing research in geomorphology, especially in quaternary research, palaeohydrology, remote sensing. The number of scientific publications is about 250, with more than 700 citations.

HARDI TAMÁS

Végzettség, minősítés

2002: PTE KTK, Pécs – PhD. fokozat, Közgazdaságtudomány; 1995: JPTE BTK, Pécs – Felnőttképzési és közművelődési menedzser egyetemi oklevél; 1994: JPTE TTK, Pécs – Földrajz szakos középiskolai tanár, turizmus specializációval

Nyelvtudás

Angol (ír, olvas, előad); német (középfok „C” olvas, beszél), francia (középfok „A” olvas, beszél)

Munkahelye

1999– MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Regionális Kutatások Intézete Nyugat-magyarországi Tudományos Osztály (jogelőd: Regionális Kutatások Központja Nyugat-magyarországi Tudományos Intézet)
1998– Széchenyi István Egyetem, Győr – egyetemi docens (félállású)